

litteratur i frågan, och inget sägs om den därmed förknippade keniterhypotesen (s. 20, 31, 41).

Styrkan i Rahkonens avhandling ligger i den statistiskt jämförande diskussionen av egennamn och deras betydelse för synen på olika bibeltexters placering i tiden. Hans sammanfattande översikt av forskningsläget och namnforskningens framsteg betonar nödvändigheten av att låta denna forskning komma till sin rätt i frågor om bibeltexters datering. De resultat som den gängse exegetiken frambringar uppvisar en rent besvärande mängd uppfattningar i fråga om datering av olika textavsnitt. Detta, menar han, skulle inte vara fallet om bibelvetare tagit ordentlig hänsyn till namnforskningen.

Sammanfattningsvis kan sägas att undersökningarna är genomförda med stor noggrannhet och gott omdöme, i synnerhet med tanke på de ofta svårtydda namnformerna i det omfattande materialet. Genom att noggrant statistiskt jämföra namnskicket i det nordvästsemitiska området med det bibliska som det föreligger i skilda bibelböcker har Rahkonen kastat ljus över ett eftersatt område inom exegetiken. Rent banbrytande är hans undersökning av egennamn med ändelserna *-ōn*, *-ay* och *-ā'*. Här framkommer ett forskningsrön som klart påvisar diakroniskt avgränsade namntyper. Argumenten för ett fördjupat namnstudium inom bibelvetenskapen är mycket tänkvärda, i synnerhet som slutsatserna av ett sådant studium bygger på klart verifierbart material.

Mats Eskhult, Uppsala universitet

JACOB STROMBERG OCH J. TODD HIBBARD (RED.)

The History of Isaiah

FAT 150, Tübingen: Mohr Siebeck, 2021, inbunden, ix + 590 sidor, €189.00,

ISBN: 978-3-16-156097-2

Som titeln på denna omfattande volym antyder, undersöker dess 26 artiklar Jesajabokens historia—dels den historiska processen fram till dess slutliga form, dels vilken slags historia den erbjuder läsaren. Boken består av tre delar men saknar en introduktion. Förordet försöker fylla denna funktion, men utan att sammanfatta de enskilda bidragen, vilket möjligen beror på den stora mängden material i volymen. Målgruppen är

tydligt akademiska jesajaforskare med intresse för bokens tvåfaldiga syfte snarare än dess budskap som hebreisk profetisk text, vare sig i dess egen tid eller i vår.

Att samla så mycket material i en enda volym har både fördelar och nackdelar. Fördelen är att boken speglar ämnets komplexitet och visar att det fortfarande finns mycket att säga om Jesajas tillkomst och historiskildring, trots århundraden av forskning. Nackdelen är att mängden material kan göra det svårt att överblicka helheten trots redaktörernas ambitioner, eftersom läsaren konfronteras med en stor mängd information direkt.

Den första delen (*Perspectives on Studying the History of Isaiah*) består av nio artiklar som ägnas åt metodfrågor i samband med undersökningen av Jesajabokens diakroni och dess sätt att skildra historia. Syftet är att ge läsaren metodologiska verktyg för att reflektera över tillvägagångssätten i bokens andra två delar. Med andra ord bygger de diakroniska och synkroniska studierna i del 2 och 3 på den metodologiska grunden som läggs i del 1. Att endast läsa enstaka artiklar i den första delen räcker alltså inte för att fullt ut tillgodogöra sig analyserna i de senare delarna. Upplägget är visserligen pedagogiskt, men gör boken till ett omfattande läsprojekt.

Den andra delen (*The Biblical Traditions and the History of Isaiah*) består av sju artiklar som behandlar Jesajabokens historia i ljuset av de bibliska traditionerna. Författarna i denna del betonar att dessa traditioner är ovärderliga för att förstå de olika stadierna i Jesajabokens tillkomst.

Den tredje delen (*The Ancient Near East and the History of Isaiah*), som innehåller tio artiklar, undersöker Jesajabokens historia med fokus på de imperier som explicit nämns i texten. Här behandlas Assyrien, Babylon och Persien, samt hur Israel förhåller sig till dessa riken enligt Jesajabokens framställning. Redaktörerna hoppas att denna struktur ska ge läsaren en helhetsuppfattning snarare än enbart insikt i enskilda delar. Idén är god, men eftersom det sannolikt tar tid för de flesta att läsa igenom hela volymen enligt redaktörernas intention, kan man behöva friska upp minnet av del 1 när man når de senare delarna. Det innebär

dock inte att de enskilda artiklarna inte kan läsas fristående med behållning.

Den första delen, som fokuserar på metodologi, inleds med Shawn Zelig Asters artikel "The Contribution of Assyriology to the Study of Isaiah". Här argumenterar Aster för att Assyriens närvaro som Judas motståndare i Jes 1–39 fungerar som en påminnelse om Jesajabokens historiska förankring. Detta blir symboliskt för volymens centrala tes: att den vill skildra vissa skeenden i Israels historia. Ett annat bidrag i denna del, som är mer omfattande än en genomsnittlig artikel, är Christopher B. Hays studie "Linguistic Dating of Hebrew Prophetic Texts: A Quantitative Approach with Special Attention to Isaiah 24–27", som omfattar 45 sidor inklusive bibliografi. I denna studie bygger Hays vidare på sina tidigare undersökningar av Jes 24–27 (se *The Origins of Isaiah 24–27*, 2019) genom att inkludera Amos, Mika 1–3, Malaki och Haggai. Han drar slutsatsen att en kvantitativ analys stärker sannolikheten för att Jes 24–27 är en förexilisk text. Övriga författare i den första delen av boken är Stephen B. Chapman, J. Blake Couey, Noam Mizrahi, J. J. M. Roberts, Christopher R. Seitz, Ronald L. Troxel och Archibald L. H. M. van Wieringen. Dessa författare behandlar en rad analytiska tillvägagångssätt för Jesaja, med fokus på komposition, datering, reception, utvärdering av hypoteser, historisk rekonstruktion och textkritik.

Den andra delen, som har tyngdpunkt på den bibliska traditionen och Jesaja, innehåller flera intressanta bidrag. Ulrich Berges artikel, "'Sing to the LORD a New Song': The Tradents of the Book of Isaiah and the Psalter", undersöker teman och motiv i Jesajaboken och deras relation till psaltartexter. Berges förespråkar en metod han kallar "diachronically reflected synchrony" och gör särskilda iakttagelser i Jes 49–54, som enligt honom visar att traderarna av dessa två korpus måste ha haft en nära relation. Han föreslår därför att levitiska tempelsångare var ansvariga för traderandet. Andreas Schüle fokuserar i sin artikel, "Remember Abraham – or not: Ancestral Traditions in the Book of Isaiah", på Jesajabokens förhållande till patriarkberättelserna. Han argumenterar för att dess beroende av 1 Mosebokens narrativ är svagare än vad bibelforskare ofta antar och att 1 Moseboken i sin kanoniska form inte utgjorde en källtext

för Jesaja. Enligt Schüle representerar Abraham och Jakob de som blev kvar i Juda under exilen, och Jakob gavs en högre status i Jes 40–55 än Abraham. Övriga bidrag i denna del, av Avigail Aravna, Anja Klein, Ethan Schwartz, Jacob Stromberg och Philip Yoo, behandlar också Jesajabokens relation till bibliska traditioner, men med olika metodologiska angreppssätt och fokusområden.

Enligt flera författare i den tredje och sista delen av boken är det *fortschreibung* som i hög grad präglar Jesajabokens historiografi. Judith Gärtner illustrerar detta genom att analysera ett centralt Jesajatema i sin artikel "The Kabod of YHWH: A Key Isaianic Theme from the Assyrian Empire to the Eschaton". Som en redaktionell teknik innebär *fortschreibung* att en existerande text bearbetas och omformas för att få en ny profil i ljuset av hela boken. Gärtner argumenterar för att termen *kabod* ("härlighet") fungerar på detta sätt och utgör en redaktionell ledtråd i Jesajaboken genom kopplingar mellan de texter där termen förekommer och Jes 66:12. Bokens sista bidrag har skrivits av H. G. M. Williamson, "Decoding Isaiah 13", där han undersöker hur detta Jesajakapitel är sammansatt. Hans slutsats är att dess kompositionshistoria hjälper oss att förstå hur det historiska Babylons fall har tolkats som ett paradigmskifte i Guds universella syfte med världen. Williamson argumenterar för att en diakronisk analys bidrar till en djupare förståelse av bokens slutliga form. De övriga bidragen i denna avslutande del har skrivits av Peter Dubovsky, Joachim Eck, J. Todd Hibbard, Reinhard Müller, Kim Lan Nguyen, Konrad Schmid, Daniel J. D. Stulac och Marvin A. Sweeney. Dessa artiklar undersöker också hur Jesajabokens historiografi förändras i relation till den politiska utvecklingen från Assyrien till Persien, vilket ytterligare belyser hur olika texter genomgår *fortschreibung*.

Samtliga artiklar i denna volym håller hög akademisk kvalitet, även om några av förslagen kan vara svåra för Jesajaforskare att enas om. Exempelvis är Sweeneys tolkning av ett våldtaget Sion och av att Jes 66:s eskatologiska vision endast inkluderar dem som är judar eller har blivit judar kontroversiell. Att de olika bidragen ändå är väl underbyggda och stringenta märks på de omfattande bibliografierna efter varje artikel. Att Jesajabokens historia fungerar som en röd tråd genom hela antologin är

tydligt, men även variationen av metoder, teman och motiv som detta medför. Dock saknas både en introduktion med sammanfattningar av varje artikel och ett avslutande kapitel som belyser balansen mellan de olika perspektiven och metoderna. I en så omfattande bok som denna, med många olika författare, hade ett inledande och avslutande kapitel underlättat för läsaren, eftersom det inte är en bok man i regel sträckläser. Trots denna brist är volymen en gedigen och väl sammanhållen samling studier. Redaktörernas insats för att hålla ihop en bok med bidrag från 26 författare förtjänar väl godkänt.

Stefan Green, Åbo Akademi/Akademi för Ledarskap och Teologi

Svenska Kärnbibeln: En expanderad översättning.

Örebro: Sjöbergs förlag, 2024, inbunden, 3136 sidor. 1195 SEK (fritt tillgänglig via karnbibeln.se), ISBN: 978-91-89851-31-3

Den *Svenska Kärnbibeln* (SKB) är den senaste svenska översättningen av hela bibeln. En nytestamentlig utgåva publicerades 2019, och på Kärnbibelns hemsida har material publicerats sedan 2004.

SKB är dock mer än en översättning, vilket signaleras av dess undertitel: en *expanderad* översättning. Projektet ansluter här till det som med ett engelskt begrepp kallas för "amplified Bible". I sin enklaste form innebär det att utgivaren vid vissa svårtolkade eller teologiskt viktiga lexem inom parentes skriver ut flera möjliga glosor på målspråket för att visa på bredden i lexemets betydelse på hebreiska eller grekiska. Ett exempel från SKB är Gen 2:4 där vi läser "Och Gud skilde (separerade) ljuset från mörkret..." I Nya testamentet är lexemet *adelphoi* relativt systematiskt översatt med "syskon" i Apg. och brevlitteraturen men följs nästan alltid av parentesens "(bröder och systrar/i tron)", till exempel Apg. 9:30; Rom 1:13; 1 Thess 2:1. Ibland transkriberas även det hebreiska eller grekiska ordet i SKB (t.ex. Gen 1:1 "I begynnelsen... skapade (hebr. *bara*) Gud...").

SKB har dock tagit denna "expansion" mycket längre, inte minst i ljuset av allt det material som lagts upp (och fortsätter läggas upp) på hemsidan. I den tryckta utgåvans drygt 3000 sidor finns förutom extra glosor inom parentes även längre förklaringar inom hakparentes. I Gen